

УДК 343.98

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2021.2.23>

Влада Олександрівна Гусева,

кандидат юридичних наук, доцент,
Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра криміналістики, судової експертології
та домедичної підготовки (доцент);

<https://orcid.org/0000-0001-8614-1573>,

e-mail: v.guseva989@ukr.net

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МЕТОДИКИ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОСТУПКІВ ПРОТИ АВТОРИТЕТУ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ У СФЕРІ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Висвітлено особливості формування методики розслідування кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, зокрема визначено структуру методик розслідування кримінальних проступків зазначеного виду. Проаналізовано окремі дискусійні питання їх формування.

Ключові слова: криміналістична методика, кримінальний проступок, дізнання, авторитет органів державної влади.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Європейський шлях розвитку нашої держави і трансформація українського суспільства обумовлюють реформування державних інститутів, а отже, і відповідні зміни чинного законодавства. Останні фундаментальні зміни, що відбувались у галузі кримінального та кримінального процесуального права, актуалізують необхідність перегляду та реформування теоретико-прикладних положень науки криміналістики. Зокрема, це стосується самостійного розділу криміналістики – методики. Саме криміналістична методика орієнтується на дослідження передового досвіду виявлення, розслідування окремих видів злочинів і запобігання їм та розроблення науково обґрунтованих методичних рекомендацій щодо їх розслідування.

Формування інституту кримінальних проступків і запровадження дізнання обумовлюють розроблення науково обґрунтованих рекомендацій щодо розслідування кримінальних проступків. Особливу увагу в цьому контексті слід приділити кримінальним проступкам проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності.

За результатами аналізу слідчо-судової практики встановлено, що досить високим є рівень не лише злочинів проти авторитету органів

державної влади у сфері правоохоронної діяльності, але і кримінальних проступків. За останні шість місяців 2020 р. питома вага кримінальних проступків серед кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності становила 21,9 %, а за перші чотири місяці поточного року – 15,5 %¹. Хоча кримінальні проступки характеризуються меншим ступенем суспільної небезпечності, ті, що належать до досліджуваної нами категорії, відрізняються від інших двоєдиним об'єктом, який становлять авторитет органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності й особисті права працівників правоохоронних органів і членів громадських формувань з охорони громадського порядку.

Викладене беззаперечно доводить той факт, що питання попередження, розслідування та протидії зазначеним видам кримінальних проступків є досить актуальним і потребує ґрунтовного дослідження.

Стан дослідження проблеми

Методики розслідування кримінальних проступків лише починають формуватися. Це пояснюється тим, що інститут кримінальних проступків почав повноцінно функціонувати лише з 1 липня 2020 р., а саме з моменту набуття чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» від 22 листопада 2018 р. № 2617-VIII.

Окремі процесуальні особливості здійснення дізнання розглядали І. В. Гловюк [1], О. М. Миколенко [2], Д. О. Пилипенко [3] та ін. Деякі аспекти забезпечення якісного розслідування кримінальних проступків досліджували А. Ф. Волобуєв і Т. А. Орлова, зокрема питання щодо особливостей професійної підготовки дізнавачів [4].

Аналіз наукових праць учених-криміналістів свідчить, що наразі підходи до формування окремих криміналістичних методик кардинальних змін поки що не зазнали. Так, О. О. Вакулик наголошує, що методика розслідування кримінальних проступків не має розроблятися шляхом трансформування з уже наявних методик розслідування злочинів невеликої тяжкості, та вважає, що до розроблення вищевказаної методики варто підходити з урахуванням як набутого досвіду в розслідуванні злочинів невеликої тяжкості, так і особливостей процедури розслідування кримінальних проступків [5, с. 61].

Отже, наразі науковці лише висловлюють окремі думки щодо формування методики розслідування кримінальних проступків, а методику розслідування саме кримінальних проступків проти авторитету

¹ Статистична інформація за 2011–2021 рр. // Офіс Генерального прокурора : офіц. сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat> (дата звернення: 13.06.2021).

органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності вчені досі не досліджували.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення особливостей формування методики розслідування кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

- сформулювати загальну концепцію формування криміналістичних методик розслідування кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності;
- розкрити окремі дискусійні питання формування зазначених методик;
- визначити структуру методик розслідування кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності.

Наукова новизна дослідження

Під час дослідження визначено особливості формування методик розслідування кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності шляхом аналізу дискусійних питань та визначення структури зазначених методик.

Виклад основного матеріалу

Формування криміналістичних методик, як указує Б. В. Щур, залежить насамперед від рівня узагальнення злочинів (роду, виду, підвиду, групи тощо) й підходить до криміналістичної класифікації злочинних діянь, причому для методики розслідування окремих видів (різновидів) злочинів одним із головних завдань є розроблення типових систем (і підсистем) дій слідчого, що відображають найбільш ефективні шляхи встановлення злочинця та сприяють обранню оптимальної системи дій у типових слідчих ситуаціях кримінального провадження [6, с. 89].

Створення методики розслідування групи кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності має важливе значення як для практичної, так і для наукової діяльності. Вона мусить відповідати реальним потребам практичної діяльності. Зокрема, у зв'язку зі змінами в законодавстві щодо досудового розслідування і повноважень суб'єктів кримінального процесу та появою нових технологій як у діяльності правоохоронних органів, так і в злочинному середовищі виникає гостра необхідність створення або доповнення рекомендацій щодо процесуальної і тактично правильної реалізації відповідних норм [7, с. 92–93].

До категорії кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності належать такі:

1) втручання у діяльність працівника правоохоронного органу (ст. 343 КК України); 2) погроза вбивством, заподіянням тілесних ушкоджень або знищенням чи пошкодженням майна у загальнонебезпечний спосіб щодо службової особи чи її близьких або щодо громадянина, який виконує громадський обов'язок, застосована з метою припинення діяльності громадянина, який виконує громадський обов'язок, або зміни її характеру в інтересах того, хто погрожує (ч. 1 ст. 350 КК України); 3) самовільне присвоєння владних повноважень, поєднане із вчиненням будь-яких суспільно небезпечних діянь (ч. 1 ст. 353 КК України).

Зазначені кримінальні проступки належать до різних класифікаційних груп. Зокрема, за такою класифікаційною підставою, як об'єкт та спрямованість умислу, кримінальні правопорушення, передбачені ст. 343 та ч. 1 ст. 350 КК України, належать до групи кримінальних правопорушень, що перешкоджають діяльності працівників правоохоронних органів і членів громадських формувань з охорони громадського порядку, а кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 353 КК України, пов'язане із самовільним присвоєнням владних повноважень [8, с. 45]. Зазначені кримінальні проступки відрізняються за способом учинення, особою потерпілого, особою злочинця тощо, проте вони можуть бути об'єднані за певними ознаками у групи. Зазначене надає можливість говорити про можливість формування як видових, так і підвидових методик тощо.

Визначаючи загальну концепцію формування криміналістичних методик розслідування кримінальних проступків зазначеної категорії, слід наголосити, що обов'язковою умовою їх створення є врахування тих науково обґрунтованих рекомендацій, що були розроблені щодо розслідування злочинів невеликої тяжкості. При цьому повна їх трансформація є неможливою у зв'язку з тим, що процесуальний порядок здійснення дізнання характеризується низкою особливостей, що відрізняють його від досудового слідства. Слід зважати і на той факт, що побудова окремих криміналістичних методик щодо розслідування злочинів також має низку дискусійних положень. Зокрема, до них належать питання щодо необхідності включення до структури тактики проведення негласних (слідчих) розшукових дій питання щодо виокремлення етапів розслідування, криміналістичної профілактики тощо.

Ураховуючи викладене, пропонуємо визначити структуру методик розслідування кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності, першочергово визначивши процесуальні особливості здійснення дізнання, які є спільними для всіх зазначених кримінальних проступків.

Кримінальні проступки проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності є підслідними дізнавачам

органів дізнання Національної поліції. Дізнавач наділяється повноваженнями слідчого (ч. 1 ст. 40-1 Кримінального процесуального кодексу України), а здійснюючи дізнання, має враховувати положення глави 25 КПК України.

Ключовими, на нашу думку, відмінностями дізнання від досудового слідства, які необхідно враховувати під час побудови досліджуваних нами криміналістичних методик, є такі: 1) особливості проведення слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) і процесуальних дій; 2) строки здійснення дізнання; 3) процесуальні джерела доказів. Зазначені питання відіграють важливу роль для визначення структури криміналістичної методики та є нерозривно пов'язаними між собою. Так, слідчі (розшукові), негласні слідчі (розшукові) і процесуальні дії входять до алгоритмів слідчих дій, що формуються відповідно до типових слідчих ситуацій. Крім того, вони є засобом установлення обставин, що підлягають з'ясуванню, а особливості їх проведення належать до предмета криміналістичної тактики. Строки здійснення дізнання визначають певною мірою особливості періодизації процесу розслідування. Процесуальні джерела доказів визначають оптимальний набір слідчих і процесуальних дій, які слід провести під час розслідування з метою вирішення завдань кримінального провадження.

Визначаючи процесуальні особливості проведення слідчих (розшукових) та процесуальних дій, слід зауважити, що під час здійснення дізнання, крім слідчих (розшукових) дій, визначених у главі 20 КПК України, можуть здійснюватися й інші. Серед них: 1) огляд місця події; 2) опитування; 3) медичне освідчування; 4) отримання висновку спеціаліста і зняття показань технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- й кінозйомки чи відеозапису або засобів фото- і кінозйомки й відеозапису; 5) вилучення знарядь і засобів учинення кримінального проступку, речей і документів, що є безпосереднім предметом кримінального проступку або які було виявлено під час затримання особи, особистого огляду або огляду речей (ч. 3 ст. 214 КПК України)¹. Метою їх проведення є з'ясування обставин вчинення кримінального проступку, а особливістю – те, що вони можуть проводитися до внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

До негласних слідчих (розшукових) дій, які можуть проводитися під час дізнання, належать такі: 1) здобуття відомостей з електронної

¹ Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 13.06.2021).

інформаційної системи або її частин, доступ до яких не обмежено її власником, володільцем чи утримувачем або не пов'язано з подоланням системи логічного захисту (ч. 2 ст. 264 КПК України); 2) установлення місцезнаходження радіоелектронного засобу (ст. 268 КПК України). Особливістю першої із зазначених негласних слідчих (розшукових) дій є те, що для її проведення не потрібен дозвіл слідчого судді, а друга є однією з найпоширеніших під час розслідування кримінальних правопорушень, а отже, може входити до алгоритму майже кожної слідчої ситуації початкового, а іноді й наступного етапів розслідування.

Питання щодо включення тактики проведення негласних слідчих (розшукових) дій до структури криміналістичних методик є досить дискусійним. На доцільності цього наголошують Р. А. Степанюк [9; 10], В. М. Шевчук [11] та ін. Додати тактику проведення зазначених дій до структури методики розслідування досліджуваних нами кримінальних проступків також доцільно, однак це питання потребує у подальшому ґрунтовних досліджень.

Процесуальними джерелами доказів у кримінальних провадженнях про дізнання є показання, речові докази, документи, висновки експертів, пояснення осіб, результати медичного освідчення, висновки спеціаліста, показання технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки чи відеозапису або засобів фото- і кінозйомки й відеозапису¹. Визначений законодавцем перелік процесуальних дій та процесуальних джерел доказів у кримінальних провадженнях щодо кримінальних проступків є підставою для вирішення нового завдання, що постало перед криміналістами й полягає у виробленні тактики проведення зазначених дій.

Визначаючись із періодизацією розслідування кримінальних проступків, слід наголосити, що тривалість здійснення досудового розслідування у кримінальному провадженні, в якому особі не повідомлено про підозру, не визначено. Законодавець називає лише строки щодо розслідування кримінальних проступків, у яких особі повідомлено про підозру, залежно від конкретних обставин (ч. 3 ст. 219 КПК України).

За результатами аналізу слідчо-судової практики розслідування кримінальних правопорушень досліджуваної категорії встановлено, що найпоширенішою підставою для повідомлення особі про підозру у вчиненні кримінального правопорушення є наявність достатніх доказів. Збирання доказів відбувається під час початкового етапу розслідування, а повідомлення про підозру є ключовим етапом, що відмежовує його від наступного етапу. Отже, періодизація досудового розслідування кримінальних проступків проти авторитету органів

¹ Там само.

державної влади у сфері правоохоронної діяльності має репрезентуватися двома етапами: початковим і наступним.

Окрему увагу вчених привертають питання криміналістичної профілактики у структурі криміналістичних методик [11–14]. Під час вирішення цього питання у контексті досліджуваної нами теми, вважаємо, його слід вирішувати у позитивному ракурсі. Необхідність включення криміналістичної профілактики до структури окремих методик пояснюється тим, що ці кримінальні проступки є досить поширеними у загальній кількості кримінальних правопорушень зазначеної категорії. Об'єктом їх посягання є нормальне функціонування правоохоронних органів, тобто здійснювана відповідними суб'єктами правоохоронна діяльність, кінцевою метою якої є захист прав, свобод і законних інтересів особи. Неможливість нормальної реалізації зазначених функцій правоохоронними органами унеможливає віднесення держави до правової. У зв'язку з цим одним з основних завдань держави є забезпечення ефективної реалізації зазначених функцій, методом якої може виступати профілактика кримінальних проступків досліджуваного нами виду.

Отже, визначивши та проаналізувавши певні дискусійні питання, можемо визначити структуру методики розслідування кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності.

Інформаційною моделлю зазначених методик є криміналістична характеристика кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності. Тактичні завдання на кожному етапі розслідування визначаються відповідно до обставин, що підлягають установленню. Останні охоплюють сукупність тих обставин, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, склад конкретного кримінального проступку, а також елементи криміналістичної характеристики. Також до структури методики розслідування кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності належать особливості початку кримінального провадження, типові слідчі ситуації, алгоритми слідчих (розшукових) і процесуальних дій на початковому та наступному етапах розслідування, особливості тактики проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) і процесуальних дій, загальні особливості використання спеціальних знань та особливості криміналістичної профілактики кримінальних правопорушень проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності.

Висновки

Під час формування криміналістичних методик розслідування кримінальних проступків слід додержуватися загальної концепції,

що полягає у дотриманні процесуальних вимог до здійснення дізнання, врахуванні потреб правоохоронних органів, використанні досвіду вчених з вивчення цієї проблематики і досвіду слідчо-судових органів у розслідуванні злочинів невеликої тяжкості та кримінальних проступків. Саме за таких умов методика буде придатною для використання та ефективною.

Побудова криміналістичних методик розслідування кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності обумовлює вирішення низки дискусійних питань, що виникають і під час формування окремих методик розслідування злочинів. У зв'язку з цим зазначена проблематика потребує подальших наукових досліджень.

Уважаємо, що структура методик розслідування кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності має складатися з таких елементів: 1) криміналістичної характеристики кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності; 2) обставин, що підлягають установленню; 3) особливостей початку кримінального провадження, типових слідчих ситуацій, алгоритмів слідчих (розшукових) та процесуальних дій на початковому і наступному етапах розслідування; 4) особливостей тактики проведення окремих слідчих (розшукових), негласних слідчих (розшукових) і процесуальних дій; 5) загальних особливостей використання спеціальних знань; 6) особливостей криміналістичної профілактики кримінальних проступків проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності.

Список бібліографічних посилань: 1. Гловюк І. Судове провадження щодо кримінальних проступків у суді першої інстанції: теорія і практика. *Право України*. 2021. № 3. С. 61–72. 2. Миколенко О. М. Досудове розслідування кримінальних проступків: окремі аспекти правового регулювання // Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. 4-ті юридичні читання : матер. міжнар. щоріч. дистанц. наук. конф. (м. Одеса, 9 квіт. 2021 р.) / МВС України, Одес. нац. ун-т внутр. справ. Одеса : Фенікс, 2021. С. 215–218. 3. Пилипенко Д. О. Окремі процесуальні аспекти початку кримінального провадження. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2021. № 1 (1). С. 52–60. 4. Волобуєв А. Ф., Орлова Т. А. Кримінальні проступки: забезпечення якісного розслідування. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 3 (72). С. 183–187. 5. Вакулик О. О. Проблеми розробки методики розслідування кримінальних проступків. *Вісник кримінального судочинства*. 2018. № 3. С. 55–62. 6. Щур Б. В. Функції окремих криміналістичних методик. *Науковий вісник Чернівецького університету. Серія: Правознавство*. 2011. № 578. С. 89–92. 7. Гусева В. О. Теоретичні основи методики розслідування злочинів проти авторитету органів

державної влади у сфері правоохоронної діяльності : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2021. 538 с. **8.** Гусєва В. О. Методика розслідування злочинів проти авторитету органів державної влади у сфері правоохоронної діяльності : монографія. Харків : У справі, 2020. 452 с. **9.** Степанюк Р. А. Класифікація окремих криміналістичних методик розслідування злочинів. *Право і Безпека*. 2014. № 3 (54). С. 156–160. **10.** Степанюк Р. А. Проблеми розвитку криміналістичної методики в умовах реформування кримінальної юстиції України. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2016. № 1 (12). С. 236–245. **11.** Шевчук В. М. Проблеми формування та удосконалення окремих криміналістичних методик // Challenges in Science of Nowadays : Proceedings of the 5th Intern. Sci. and Practical Conf. (July 16–18, 2020). Washington, USA, 2020. Рр. 117–127. **12.** Журавель В. А. Профілактичні заходи слідчого в структурі окремої криміналістичної методики розслідування злочинів. *Теорія та практика судової експертизи і криміналістики*. 2011. № 11. С. 24–31. **13.** Книженко С. О. Криміналістична профілактика злочинів проти правосуддя. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2015. № 1 (39). С. 74–78. **14.** Янковий М. О. Криміналістична профілактика злочинів як складова слідчої діяльності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2008. № 44. С. 55–59.

Надійшла до редколегії 15.06.2021

Gusieva V. O. Peculiarities of Forming the Methodology for Investigating Criminal Offenses against the Authority of State Agencies in the Law Enforcement Sphere

The peculiarities for the formation of the methodology of investigating criminal offenses against the authority of state agencies in the field of law enforcement activity have been highlighted. It has been established that the specified group of criminal offenses includes: 1) interference in the activities of a law enforcement officer; 2) the threat of murder, bodily injury or destruction or damage to property in a generally dangerous manner in respect to an official or his relatives or in respect to a citizen performing public duties, used to terminate the activities of a citizen performing public duties or to change its nature in the interests of the person who makes threats; 3) unauthorized appropriation of powers combined with the commission of any socially dangerous actions.

The general concept for the formation of forensic methods of investigating criminal offenses of this type has been defined. That concept consists in observing procedural requirements for carrying out inquiry, taking into account the needs of law enforcement agencies, using the experience of scholars on this issue and experience of investigative and judicial agencies in investigating minor crimes and criminal offenses.

It has been clarified that during the formation of forensic methods of investigating criminal offenses, there were some controversial issues. They include: issues on the need to include matters about the separation of stages of investigation, forensic prevention, etc. into the structure of tactics of conducting covert (investigative) search actions.

It has been established that the structure of methods of investigating criminal offenses against the authority of state agencies in the field of law enforcement activity should consist of the following elements: 1) forensic characteristics of criminal offenses against the authority of state agencies in the field of law enforcement activity; 2) circumstances to be established; 3) features of the beginning of criminal proceedings, typical investigative situations, algorithms of investigative (search) and procedural actions at the initial and subsequent stages of investigation; 4) specific features of tactics of conducting certain investigative (search), covert investigative (search) and procedural actions; 5) general features of using special knowledge; 6) specific features of forensic prevention of criminal offenses against the authority of state agencies in the field of law enforcement activity.

Key words: forensic methodology, criminal offense, interrogation, state agencies' authority.

